

ВІДРЯДЖЕННЯ ДО КИШИНЕВА: РЕЗУЛЬТАТИ ТА ПОДОРОЖНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Олександр Головко

На початку лютого 2015 року мені вдалося відвідати столицю Молдови — Кишинів. Метою двотижневої поїздки було зібрати джерельну базу та підібрати літературу для дисертаційного дослідження, присвяченого міжетнічним взаємовпливам на українсько-молдовському пограниччі. Упродовж відрядження я мав можливість працювати в архівних фондах і книгосховищах, спілкуватися з науковцями-україністами та представниками місцевої діаспори, здійснити деякі етнологічні спостереження.

Для накопичення етнографічного фактажу мною було використано фонди Національного архіву Республіки Молдова. Серед збережених там матеріалів особливо цінність мають статистичні джерела, що відображають стан землеробства, виноградарства та вівчарства в повітах Бессарабії, зокрема в сусідньому з Поділлям Сорокському, а також огляди побутування кустарних промислів, описи календарних свят, які відзначаються молдовським населенням тощо.

Чимало суттєвих даних знайдено і в Науковому архіві Академії наук Республіки Молдова. Для дослідника українсько-молдовської етнокультурної взаємодії особливо актуальними є фонди № 19 та № 24, де зберігаються звіти та експедиційні матеріали радянських профільних академічних установ, що функціонували впродовж 1960—1980-х років. У Ф. 19, наприклад, зосереджено фольклорні джерела, зібрані співробітниками Інституту мови та літератури АН МРСР, що репрезентують усну народну творчість календарного і сімейного циклів молдован та українців Бессарабії.

У Ф. 24 даного архіву містяться польові матеріали Відділу етнографії, мистецтвознавства і фольклору, співробітники якого впродовж 1960—1980-х років здійснювали планомірне

експедиційне обстеження Молдови. Записані ними відомості стосуються господарських занять, ремесел, народної архітектури, одягу, їжі, календарних і родинних обрядів східно-романського і слов'янського населення. Особливо цінними для мого дослідження є дані, зафіксовані в населених пунктах Подойма, Кузьмин, Северинівка, Окниця, Катеринівка, Хрустова, що раніше входили до складу Подільської губернії, а нині належать до невизнаної Придністровської Молдавської Республіки, а також записи з поселень Гирбово, Стойкани, Німереука, Кейнаріїв-Веки Сорокського повіту Бессарабії (зараз — територія Республіки Молдова). Отримана інформація може стати основою для порівняння з фактами, зібраними у південних районах Вінниччини, що дозволить чіткіше визначити основні сфери та напрями українсько-молдовської міжетнічної взаємодії в регіоні Середнього Придністров'я.

Окрім центральних архівних установ Молдови, багато джерел та наукової літератури із запропонованої теми представлено також у двох найбільших бібліотеках Кишинева. У першій з них — Центральній науковій бібліотеці ім. Андрія Лупана АНРМ — зберігається значний пласт наукової етнологічної літератури. Зокрема, серед опрацьованих мною розвідок історико-етнологічного спрямування важливими для виявлення українсько-молдовського етнокультурного взаємозв'язку є студії М. Балласа та М. Демченка про традиційне виноградарство, М. Сергієвського про етнолінгвістичні аспекти тощо.

У другій — Національній бібліотеці Республіки Молдова — зберігаються преса кінця XIX — початку XX ст., низка монографічних праць, збірників матеріалів конференцій, статистичних довідників радянського часу, що висвітлюють окремі питання міжетнічної

взаємодії. Наприклад, серед представлених у Відділі молдовістики публікацій, дослідницький інтерес викликають розвідка А. Фуртуне про традиційне вівчарство, дослідження стану етнографічного вивчення Бессарабії, здійснене О. Лук'янець, опубліковані впродовж 1970—1980-х років тези доповідей і статті радянських етнографів і фольклористів Є. Станчу, Ю. Поповича, І. Гребіня, Г. Бостана та інших. Цікавий етнографічний контент знаходиться й у Відділі рідкісної книги, де зберігаються історико-статистичні описи Бессарабії, Дністра та Придністров'я авторства А. Защука та М. Могилянського, польові спостереження П. Нестеровського, В. Кельсієва стосовно етнокультури українців краю, господарська статистика 1920-х років. Чимало народознавчих відомостей, вартісних своєю порівняльною складовою, знаходимо на сторінках періодики кінця ХІХ — початку ХХ ст., зокрема видань «Кишинівські єпархіальні відомості» та «Вісник Сорокського земства».

Виявлені дані безперечно розширять фактологічну базу мого дослідження, однак вони не були б доступними без постійної допомоги працівників та сприяння керівництва вищевказаних установ. Тому, користуючись нагодою, хочу висловити їм щиру подяку за розуміння та спрощення процедури отримання джерел і літератури досліднику з-за кордону, побажати здоров'я й наснаги в нелегкій, але важливій праці.

Окрім опрацювання наукової літератури, важливою складовою поїздки було спілкування та консультації з колегами-етнологами, які працюють в Академії наук Молдови. Слід зазначити, що в структурі Інституту культурної спадщини функціонує спеціальний науковий відділ — Сектор етнології українців. Цей українознавчий осередок був заснований у 1990-х роках відомим літературознавцем і фольклористом, академіком К. Поповичем, а нині очолюється його учнями — подружжям Кожухарів. Доктор історії Віктор Григорович

Гуманітарний корпус Академії наук Республіки Молдова.
Світлина О. Головка

та доктор педагогіки Катерина Сергіївна більше двадцяти років ґрунтовно вивчають етнокультуру українців Молдови, ініціюють проведення українсько-молдовських конференцій та наукових читань, беруть участь у написанні навчальних програм і підручників для національних меншин, ведуть широку громадську й просвітницьку діяльність, керуючи Українською громадою ім. П. Могили у м. Кишиневі та редагуючи радіожурнал «Відродження» на Національному радіо Молдови. Спілкуючись із цими авторитетними фахівцями, я отримав багато порад, відчув безмежну підтримку та допомогу, за що щиро дякую і висловлюю глибоку повагу.

Крім виконання безпосередніх наукових завдань відрядження, я мав змогу поспілкуватися з деякими представниками української діаспори. Розмови з респондентами стосувалися різних питань: від візії сучасної суспільно-політичної ситуації в Україні до проблем національної політики в Молдові та міжетнічної взаємодії. Зауважу, що висловлені мною нижче думки та трактування ґрунтуються на окремих бесідах і спостереженнях, тому аж ніяк не відображають панівної позиції місцевих українців. Однак вважаю за необхідне озвучити ці тенденції.

Як засвідчують спостереження, слов'яномовне населення країни не має змоги отримувати об'єктивної інформації про події в Україні з телебачення, оскільки російськомовний телеканал Молдови ретранслює випуски новин головного інформаційного ресурсу РФ. Ця ситуація призводить до викривлення оцінки дій української влади, існування серед певного кола діаспори насаджених міфів про «бандерівців» та «карателів», «громадянську війну в Україні» тощо, надто акцентованого постулювання: «ми — слов'яни», «ми — православні», підтримки ідей сильного лідера, який наведе порядок, та ностальгії за радянськими часами.

Вважаю, що консолідація східнослов'янського населення Молдови навколо ідей радянської спадщини є цілком закономірною, оскільки сучасні реалії країни ставлять домінуючу

раніше лінгвістичну верству в статус національних меншин, відокремлених від основного мовного та культурного середовища, тому цим людям доволі важко інтегруватися в сучасний мовний простір країни. Місцеві українці перебувають взагалі в особливому становищі. Закриваючись від мовно-культурних впливів молдован, вони, утім, не можуть вберегти себе від активної русифікації, гуртуються навколо продуктованих російським телебаченням цінностей, часто приймають їх беззастережно.

Така позиція стосовно сучасних подій у нашій державі йде в розріз із думками етнічних молдован, з якими мені вдалося бесідувати. Переживши в недалекому минулому військово-політичний конфлікт у Придністров'ї, вони висловлюють безмежну підтримку Україні та бажають якнайшвидшої стабілізації ситуації, порівнюючи наш гіркий досвід із власним. Інколи доводилося чути від них нарікання на російськомовне населення Молдови, що воно, мовляв, не відчуває морального боргу перед країною, яка його прийняла, і намагається підтримувати тут свої порядки.

За моїми спостереженнями на вулицях міста й у громадському транспорті, у Молдові виросло ціле покоління румуномовної молоді. Це засвідчує успіхи конструйованої «згори» національної ідентичності населення, процес творення якої розпочався 1989 року. Усі вивіски магазинів, назви вулиць, довокільне облаштування кафе та ресторанів виконані латиницею і підкреслюють при цьому належність до давньоримської спадщини як відправної точки у формуванні східних романців. Проте, як зазначають респонденти, питання національної належності не позбавлене перекосів у бік румунського самовизначення, що демонструють деякі представники політичної еліти країни.

Упродовж двотижневого перебування в Кишиневі мені вдалося зафіксувати й суто етнографічні аспекти, пов'язані з українсько-молдовськими етнічними відмінностями в традиційній кухні, звичаями колективної взаємодопомоги в сучасному просторі столиці Молдови тощо.

За свідченнями вихідців із Вінниччини та Одещини, у яких я мешкав, між українською та молдовською національними кухнями є суттєві відмінності. Насамперед вони відчутні в комплексі повсякденних перших страв. Як і українці, молдовани варять борщ, однак значно рідше, ніж власну традиційну страву — *заму*. Зама — різновид супу з домашньою локшиною, що готується на курячому бульйоні і закислюється спеціальним квасом. Співрозмовники вказують, що цю страву любляють у більшості родин Кишинева й досі, щоправда, домашні інгредієнти замінюють на куплені в супермаркеті. Серед гарнірів, найпоширеніших у східних романців зараз, є страви з бобових, зокрема терта квасоля, заправлена часниковим соусом, а також *пастери* — тушкована стручкова квасоля, яка готується окремо або у поєднанні з картоплею. Як бачимо, у повсякденному раціоні молдован перевага надається курятині та бобовим, тоді як українці вживають більше свинини, яловичини, різноманітних круп.

Головними етнічними виразниками в комплексі буденної їжі молдован є мамалига і бринза, які досі готуються в багатьох молдовських сім'ях. Будучи універсальними продуктами харчування, вони подаються на стіл із різними додатковими інгредієнтами. Наприклад, мамалигу вживають із кислим огірком або тертим часником, молоком або сиром, шкварками тощо. До більшості повсякденних страв добре смакує також бринза, яку нині переважно купують у магазинах. Специфічним у молдован є рецепт виготовлення добре знайомих українцям голубців. Річ у тім, що зварена каша завертається в них не в капустияне, а у виноградне листя, кислуватий присмак якого надає страві іншого смаку.

Істотна міжетнічна різниця спостерігається в асортименті виробів із тіста. Якщо українці часто готують вареники, печуть пиріжки чи паяниці, то молдовани замінюють їх *плачиндами*. Плачинда — це особливий вид пирога, що ви-

готовляється з листового тіста й начиняється бринзою, картоплею, гарбузом, яблуками. Цей виріб буває плескатої круглої форми або у вигляді вісімки, нижній кінець якої не з'єднується. Плачинди є невід'ємною складовою мережі громадського харчування, вони продаються в більшості продуктових магазинів Кишинева, а також їх готують господині вдома.

Варто зауважити, що тамтешні українці в умовах тривалого мешкання в Кишиневі поряд з молдованами переймають багато їхніх страв. Проживаючи в сім'ї родичів, я спостерігав поєднання обох національних кухонь, коли, наприклад, типовий український борщ подавали з плачиндами, на обід готували заму чи пастери, на вечерю їли мамалигу з бринзою тощо.

Опрацьовуючи матеріали в Національному архіві Республіки Молдова, мені вдалося побачити специфічне використання такої традиції громадської взаємодопомоги, як *клака* (аналог української толоки). Маючи потребу перемістити справи з одного фондосховища в інше, керівництво установи попросило допомоги у своїх відвідувачів. Розмістившись по всій довжині коридору, наш чисельний колектив (чоловік двадцять) по черзі передавав по одній одиниці збереження з рук у руки. Таким чином, досить швидко, жваво і з жартами перенесли цілу кімнату архівних справ. Спостерігаючи за реакцією оточуючих на такий вид роботи, було зрозуміло, що вони вважають клаку цілком звичним для себе явищем. Звідси роблю висновок про те, що такі традиції, очевидно, досі побутують навіть у просторі міста.

Отже, двотижнева поїздка до Кишинева виявилася досить результативною. Крім опрацювання матеріалів архівних установ та найбільших бібліотек Молдови, що було безпосередньою метою подорожі, мені також вдалося проконсультуватися з колегами-етнологами Інституту культурної спадщини, відстежити позиції окремих представників української діаспори стосовно актуальних політичних питань, здійснити деякі подорожні спостереження.